

L Á N Y I E R N Ő

Halálának harmincadik évfordulójára

Felhívást kaptam, hogy erre az alkalomra írjak Lányi Ernőről tanulmányt. Örömmel teszek eleget e felhívásnak, habár az az érzésem, hogy mire e sorok végére érek, nem tanulmányt, hanem visszaemlékezést fogok elküldeni a „Híd” szerkesztőségének. Ugyanis, mint egyike azoknak, akik annakidején zongorázásban és zeneszerzésben növendékei voltak, lehetetlen, hogy pusztán tanulmányanyagot lássak Lányi Ernő munkálkodásában. Mint egykori növendéke, minden művében, tevékenységében mindjárt az embert is látom s akik közel állottak hozzá, az emberhez és művészhez, tudják, hogy nála ezt a kettőt elválasztani éppúgy nem lehet, mint ahogyan a művész és az ember soha el nem választható egyetlen egész: az alkotó.

Egyénisége annyira közvetlen volt, hogy most, a ráemlékezés perceiben úgy tűnik, mintha jelen lenne: szinte érezzük meleg tekintetű szeme biztató, bátorító pillantását, halljuk megértő, mindig megoldást kereső, bölcs szavait. Magunk előtt látjuk impozáns, tekintélyt követelő férfias alakját, mintha mondaná: „jól van, fiam”... Tanítványai valóban egy kicsit gyermeknek érezték magukat előtte mindannyian, de nem csak a korára való tekintettel, hanem a benne lévő fensőbbes szellem akaratlan hatalmánál fogva is. Sok száz tanítványának nem csak tanára volt, hanem atyai jóakarója, sőt az arra érdemeseknek barátja. Halálunkig hálával emlékezni fogunk a mi drága „Lányi bácsink”-ra.

1.

Lányi Ernő működési színtere csaknem mindig vidéki város volt. Azok, akik ismerik régebbi vidéki zeneéletünk fogyatékosait, méltányolniuk kell minden eredményt, különösen az olyan munkásságot, amilyen Lányi Ernőé volt. Nemtörődőségek, elfogultságok közepette és úgyszólván mindig anyagiak híján, óriási erőfeszítéssel és szorgalommal muzsikát nevelt maga körül. A zeneiskolák, Palesztrina-egyesületek, dalárdák és városi zenekarok megalapítása vagy továbbfejlesztése az ő nevéhez fűződik. Sok vidéki város neki köszönheti zenekultúráját.

Lányi Ernő Budapesten, 1861. július 19-én született. Szülei szorgalmas zeneművelők voltak: anyja jól zongorázott, apja, ki nagykereskedő volt Budapesten, ugyezen gitározott. Iskolába nem járt rendszeresen s — mint maga is többször hangoztatta — a tervszerűen épített tudás hiányát sokszor érezte életében. Már gyermek korában szenvedélyesen foglalkozott zenével s mikor csak alkalmá nyílott, mindig zongorázott és hegedült. Ebben az időben nagy lelki megrázkódtatás érte a gyermeket: édesapját elvesztette. Mikor ezután anyja rövid időn belül ismét férjhez ment, a különös élelenségű fiúcska Bécsbe ment zenét tanulni. Az ottani Konzervatoriumban néhány hónapon keresztül hegedű- és zongoraórákra járt. Innen Münchenbe került, ahol Reinbergertől orgonát, Bussmeyertől zongorát, hegedűt valamint egy kevés elméletet tanult. Itt ismerkedett meg Koessler Jánossal, a későbbi híres zongorapedagógussal, aki abban az időben Münchenben növendék volt.

Münchenből másfélévi tanulás után visszatért édesanyjához, aki Párisban Basch Rafael publicistának volt a felesége. A párisi konzervatóriumban kürtöt tanult, de nemsokára Kölnben látjuk, ahol Hiller Ferdinándhoz került. Majd Lipcsében zongorajátékát tökéletesítette. Közben édesanyja meghalt s mostohaanya hazahívta Párisba. A már meglett fiatalember nem akarván mostoha szülei terhére lenni, nem tett eleget a meghívásnak, hanem e helyett Stockholmba ment, ahol rövid ideig második hegedűt játszott egy kvártettben. Nyugtalan természete innen is elűzte s Bécsben a Ring színházba került karénekesnek, majd Mahler mellé kantanitónak.

Lányi Ernő ekkor 18 éves volt. Életének legnagyobb fordulópontja most következett be: elhatározta, hogy haza megy és minden munkásságát hazájának szenteli.

Működésének első állomása Miskolc. Itt többek között a „Falu rosza” című operettet vezényli. A „Csap utcán véges végig” kezdetű népdal költői ereje úgy megfogta izzó lelkét, hogy elhatározta, minden tehetségét a magyar dal művelésére fordítja. Nagy hatással volt rá Pap Dezső miskolci zeneszerző és karnagy őszinte barátsága. Pap műveiben első példáit látta a tiszta magyar művészi törekvéseknek. Ezeknek hatása már érezhető az ekkor keletkezett műveiben. A miskolci színházi gyakorlat után Budapestre ment, de Erkel nem foglalkoztatta. Innen a bajai, majd ismételten a miskolci színházhoz került karmesternek s innen Kolozsvárra, ahol két vezető szerepet töltött be az ottani színháznál. Kolozsvárról ismét Budapestre ment, hogy Koessler Jánosnál tökéletesítse zeneszerzési tudását. Közben megnősült, felesége Dombay Erzsébet. Rövidebb szabadkai, majd máramarosszigeti tartózkodás után ismét Budapesten találjuk Lányi Ernőt, de ekkor már országos neve van.

„Sóhajtás” című férfikarával első pályadíjat nyert. A pályadíjnyerés Lányi Ernőnek szinte szokásává vált. Több mint harminc pályadíj díszíti művészi útját. Budapesten másfélévig korrepetitor volt az akkor már ott működő Mahler alatt az Operaházban. Mahler mellől a már neves zenészt Székesfehérvárra hívták meg székesegyházi karnagynak. Itt is alapított Palesztrina-egyesületet. Egerben hét évig volt székesegyházi karnagy. A miskolci városi zeneiskolát ő alapította.

Szabadkára 1907-ben telepedett le. Ez az évszám fordulópontot jelent Szabadka zeneéletében. Mint méltó utóda Gaál Ferencnek, a szabadkai városi zeneiskola tényleges megalapítójának, teljes erővel és sokoldalú tevékenységgel fogott hozzá a város zeneéletének fejlesztéséhez. Mennyi felejthetetlen hangverseny a szabadkai filharmonikusokkal, dalárdákkal, valamint szolista-hangverseny tanuskodik Lányi Ernő művészi tevékenységéről! Hány vendégművész hangversenyén lépett fel mint zongorakísérő! És azok a számos zártkörű hangversenyek! Így hamarjában fel sem lehet mérni ezt az óriási munkateljesítményt.

Közben mint a városi zeneiskola igazgatója buzgón fáradozott az iskola oktatási színvonalának emelése érdekében. Külön fejezetet kellene szentelni Lányi Ernőnek, mint pedagógusnak. Haladottabb tanítványaitól magától értetődően elvárta a jó technikai készséget, hogy „semmi akadály ne befolyásolhassa a zenei beállítást”. Ebből is kitűnik, hogy mennyire az izzó-vérig zenész mutatkozott meg benne a pedagógiában is!

Mindezekon felül komponált, mert izzó képzeletének mindig volt mondanivalója.

Sokat adott nekünk, talán a legtöbbet nekünk, vajdaságiaknak adta, mert míg másutt néhány hónapig, vagy néhány évig működött, addig a mi körünkben tartózkodott a leghosszabban, nekünk tizenhat évet adott fáradságtalan, dolgos életéből.

Felmérhetetlen az, amennyit Szabadka kultúrája érdekében tett. Mint tanár, mint dirigens, mint a dalárdák karmestere, mint zongarista, ki tudná felmérni generációkra terjedt hatását. Hogy itt zenei kultúra volt, az Lányi Ernő érdeme. A közömbösségből kitenyészttette a lelkesedést.

1923. március 10-én, 62 éves korában érte utól a halál. Temetése óriási részvét mellett ment végbe. Ott volt mindenki, aki csak egy kicsit is sejteni tudta, hogy kit veszítettünk el Lányi Ernőben. Tisztelőin és tanítványain kívül testületileg kivonultak a dalárdák, közöttük a szabadkai munkásdalárda is, amelyet kezdetől fogva vezetett, szinte beláthatatlan embertömeg kísérte utolsó útjára. Toll nem képes leírni azt a fájdalmat, ami a búcsúztató beszéd közben az embertömegben elhatalmasodott. Egyetlen szempár nem maradt szárazon. Asszonyok, férfiak egyaránt sírtak, mintha egy kedves családtagukat veszítették volna el, s mikor a munkásdalárda éneke felhangzott: „Régi nóta, híres nóta...“, amelyet Lányi Ernő írt és tanított be, a sírás zokogássá vált. Barátai és tisztelői szép síremléket állítottak hamvai fölé, melyet 1928-ban lepelleztek le.

2.

Nyugtalanabb életet, mint amilyen Lányi Ernőé volt, nem sokat ismerünk.

Folytonos hajszoltságban önmagát űző költői lélek. Nyugtalan vérével táplálta magyar daloskertjének színes virágait. Nevét dalai tették országszerte ismertté. Egyénisége idegenkedett a nagy zenei formáktól. A legkisebb és legmegkapóbb zenei formának: a dalnak költője. Dalai a magyar zenekultúrából kitörölhetetlenek. Temperamentumosak és mindig választékosak. Magyar népdal-színekből szőtt zeneművészeti értékek. Mindenike sajátos, nemes veretű. Ezerszínű szívárvány ív jut eszünkbe, ha néhány dalát felsoroljuk: „Tavaszmúlt“, „Ne sírj, ne sírj“, „Barna kilány, miért vagy olyan szomorú“, „Elemnnék én, de nem tudom hová“, „Sírtam eleget utánad“, „Duna mellett van a házunk“, „Nem kell a szőke énnkem“, „Régi nóta, híres nóta“, „Nem vagyok én olyan kényes“, „Hogyha engem szeretnél“ stb. és még számos ismerős, kedvelt népies műdal.

Lányi Ernő műdalaiban a nótára támaszkodik, azt fejleszti tovább igényesebb formákkal. Legtöbbjének zenei formája a bővített népdal. Ezzel már Simonffy, Allaga, Szentirmay kísérletezett, de a szövegproblémák teljes megoldása Lányi működésének tulajdonítható. A metrikai, értelmi és dallami hanglejtést ő tudta a legtermészetesebben összeegyeztetni. A magyar zenei prozodiában úttörő volt. E megállapítások alátámasztása céljából gondoljunk „Fülemüle dal“-ára, vagy „Egy sír“ kezdetű, Kiss József szövegére komponált művére, mely ma is a legértékesebb zongora-dalok egyike. Tulajdonképpen a magyaros színezetű művész dal megteremtője.

A zeneszerzők fajsúlyát rendszerint megmutatják a szövegírók. Lányi Ernő szövegírói: elsősorban a nép, — sok dalt írt dallamukat vesztett népdal-szövegekre, — aztán Petőfi, Lévy, Pósa, Kosztolányi, Ady, Gyóni s nem egyszere maga a zeneszerző.

Lányi Ernő a magyar művészi karirodalomnak is úttörője. Erdemei közül ez a legkimagaslóbb! A szokásos német dalárda-hangulatból ő emelte ki a magyar karirodalmat. Férfi-karaiban a magyarosság eleinte csak a nóta formában jelentkezik, mint Petőfi: „Honfidal“-a és Bajza: „Sóhajtság“-a megzenésítésében. Később már fő gondja a magyaros zenei kifejezőmód következetes keresztülvitele, ami „Temetésre szól az ének“ kezdetű, á capella és „Ez a világ nagy“ kezdetű, férfikarra és zenekarra írt művéből látható. A művek magyar íze miatt a dalárdák kapkodták Lányi Ernő karműveit. „Kertem alatt“ kezdetű finom magyar szerenád-ját, vagy „A magyar nyelv“ (Pósa szövege), „A szabadsághoz“ (Kölcsei szövege), „A hősök sírja“ (Gyulai szövege), „Egy gondolat bánt engemet“ (Petőfi szövege) kezdetű nagy lendületű karrapszódiait ki ne hal-lotta volna már?... A hatalmas karrapszódiaik mellett bensőséges, finom lírai darabokat is találunk. Például: „Boldog éjjel“, „Estharang“, „Kis kertemben“, „Patakcsörgés“ stb. És gazdag, színes népdal-csokrokat, melyekben utóbb már folklorisztikus stílus érződik.

Lányi karműveit a szólamvezetés mozgalmassága, a szöveg lendü-letét híven követő szabad és kifejező deklamáció, a hatások tökéletes ismerete és merész alkalmazása jellemzi.

A zenetörténet Lányi Ernő karirodalmi működésének érdemeit sohasem felejtetheti el.

Szepszámú, rendkívül finom, pedagógiai szempontból is értékes zongora-kompozíció tanuskodik Lányi Ernő zeneszerzői sokoldalúságáról. Zongoraműveiben, mint dalaival kapcsolatban már említettük, szintén előnyben részesíti a kis formákat. Némely zongorakompozíciója nem több, mint egy pillanatnyi hangulat vázaltszerű lerögzítése. Talán éppen ezek a legértékesebbek; de mindenikére jellemző a szép zongora-stílus, világos, logikus forma, egyéni hang. Egyiknek-másiknak tartalma programmatikus. (A rabnő tánca.)

Ahogy most Lányi zongoraműveiről van szó, önmagától vetődik fel a kérdés: milyen volt Lányi Ernő, a zongorista? Nagyon szerette a szép piánókat, a cantilénák meleg éneklését, általában a letompított zongora-hangot kedvelte. Nem állhatta ki a túlzott fortissimot, szinte szenvedett tőle. A bravuroskodókat meg éppen megvetette, mint olyanokat, „akiknek nem sok közük van a tiszta művészethez“. A nagy zeneszerzők közül Bach és Mozart álltak hozzá legközelebb, felejthetetlen élmény volt tőle hallani Bach B-moll fugáját. De kitűnő magyarázója volt a romantikus zeneszerzőknek is. A Chopin mazurkák könnyed, elegáns előadása fogalom volt.

Hogy zongoraművei közül hamarjában néhányat kiragadjunk, meg-említjük a két füzetből álló „Lírai hangulatok“, — 10 darabból álló gyűjteményt, továbbá „Magyar képek“, — „Nyugodt otthon“ — című sorozatokat, „Magyar rögtönzés“-t, „Három intermezzo“-t, „Két magyar jellemdarab“-ot, „Három lírai zenekép“-et, „Három lírikus zongoradarab“-ot.

Írt néhány hangulatos művet nagyzenekarra is, amelyek közül meg kell említenünk „Magyar mese“ című szerzeményét, amelyben szerzője elárulja a zenekari hatásokban való jártasságát, színes hangszerezését.

Ha nem is részletesen, de mégis átkutattuk Lányi Ernő munkássá-gát. Dalait a nép éneкли, karművei gyakran szerepelnek koncertdobogón, zongoradarabjait kedvvel és szeretettel játsszák az egymásután következő generációk — lehet-e siker mélyebb és maradandóbb? A karmesteri

pálca kieshetett örökre kezéből, alkotó szelleme elpihenhetett örökre, de dalai, karművei beletartoznak örökre a magyar kultúra legékesebb kincsei közé.

3.

Lányi Ernő a századvég magyaroskodó áramlatával sodródott és ifjúi hévvel, lelkesedéssel és lendülettel akart egészen felolvadni magyarságában. Erre annál több oka volt, mert gyermekkori magyar nyelvtudását a külföldön töltött évek, ha nem is törölték ki egészen emlékezetéből, erősen elhomályosították. Ifjúkorában egy kötetnyi német verse is megjelent bécsi kiadásban. „Dissonanzen und Consonanzen“ címmel. Amikor hazakerült, a magyar vidéken vadul pusztított a hirtelen magyarosodó — idegen eredetű — városi polgárság külsőséges magyarkodása. Ez ragadta magával Lányit is, s izlése, kifinomult zenei ösztöne kellett ahhoz, hogy ne haladjon mindvégig a népszínművek nótaszerzőinek útján. Nótái kevés kivétellel magyar csengésű műdalok, s zongora- és karének-művei is csak elemként, színezésül használják a magyaros frazeológiát, díszítő cirádákat. De tudott ebben is olyan tisztult és kifinomult dalokat teremteni, mint a „Tavaszműt“ c. dala, amelyet Kossuth Lajos temetésére írt. Az egész ország ezzel hódolt akkor Kossuth emlékének.

Később, a századforduló körül letompult ez a fölbuzdulása. Ahogy a karéneket kiemelte az elfajult dalárda-stílusból, a magyar dalai is mind megtisztultabb műdalok lettek és a szabadkai években bekövetkezett alkotómunkásságában az a fordulat, amely talán minden munkásságánál erősebb hatású volt — következményeiben. Lányi Ernő — megszámlálhatatlan pályadíj nyertese, akinek nevét akkor külföldön is jól ismerték — kiállt a fiatalok mellett: elsőnek zenésítette meg Ady és Kosztolányi verseit. Ez akkor nyílt állásfoglalás volt, hiszen nemcsak ezt a kettőt vitte be a dal világába, hanem majdnem valamennyit azok közül, akik akkor az utcai harcokban s mozgalmakban harcbaálltak. Merészség kellett ehhez s ezt a merészséget nehezen bocsátották meg neki.

Ebben az időben ismerkedett meg Bartók és Kodály mozgalmaival is. Maga már nem tudott odatalálni a sallangoktól megtisztult népdalokhoz, inkább még teljesebben a művészi elemek felé húzódtott a magyar dalban. Ebből az időből származnak dallamukat vesztett magyar népdalokra írt dalai, amelyek a művészi dal — a schuberti értelemben vett dal — remekei s Lányi Ernő legérettebb alkotásai. A népköltészet művészi értékeit emelte ki és vitte át a műdalba. Ő maga a tisztára népi elemekből épült népdalstílusú dalok feldolgozásával vagy komponálásával nem foglalkozott, csak a zenedében, az elméleti oktatás kórusénekeiben vezette be a magyar népdalok éneklését, többnyire saját összhangosításában.

Alkotó korszakának ebben az érett szakaszában állott előtte az első világháború művészi problémája. A vad magyarkodás uszító korszaka volt ez, amikor a költők és zenészek közül néhányan odaálltak az uszító propaganda szekéréhez. Mi sem lett volna természetesebb, mint hogy a magyar művészi dalnak akkor kétségbevonhatatlan és legelismerhető művelője, a századvég Lányi Ernője szintén háborús dalokat írjon. De Lányi akkora már nagy utat tett meg és háborús dalaiban csak olyanok szerepelnek, amelyek a háborúellenes hangot szólaltatják meg: Gyóni-verseket zenésített meg. Pacifista volt Lányi Ernő és egész művészetével egyre határozottabban az embertelen vérontás ellen fordult. Haladó és szabadszellemeű polgár volt, aki látta már a hamis hangulatok félreve-

zető szándékát és szembe mert fordulni ezzel az áramlattal. Innen volt az, hogy amikor 1916-ban meghívták a Budapesti Zeneakadémiára, csak néhány hónapos helyettesítést vállalt, nem akart már elszakadni a maga megszokott és megszeretett világától, Vajdaságtól. És innen volt az, hogy amikor 1917-ben szabadkai működésének tizedik évfordulóját ünnepelték, az eredetileg tervezett országos ünnepélyt, a budapesti hivatalos körök fanyalgása miatt, szűkebb keretbe fogták.

Azután jött az a korszak, amikor az új állam, Jugoszlávia alakulása elől a magyar hivatalnoki kar nagy többsége elment. Lányi Ernő nem ment velük, itt maradt és amikor a zenedéből nyugdíjazták, elfogadta az akkor alakult munkásdalárda meghívását. Zeneileg majdnem teljesen műveletlen emberekből nevelt dalárdaénekeseket, kóta-nemismerők tömegéből egészen magasszínvonalú dalárdát. Ugyanakkor a szerb-horvát színház számára szláv dalokat hangszerelt és általuk hatolt egyre mélyebben a szláv dalok megismerésébe.

A századforduló hamis hangulatokkal, hazug ábrándokkal teli magyarkodása végleg kiégett belőle: a magyar tömegekkel tartott s nem igyekezett éket verni a magyarok és szlávok közé — mint az akkori művészek közül azt annyian tették. Ellenkezőleg, ebben az érett korban már látta fiatalkori alkotásainak hibáit, vagy, mint maga mondta: „látta bűneit és tudatában volt súlyosságuknak“ minden vonatkozásban.

Részemről ki kell jelentenem, hogy a meghatottság perceit jelentette nekem, amikor Lányi Ernőről írhattam. Mégpedig legnagyobbreszt emlékezetből, miután csak gyér forrásmunka és újságcikk állott rendelkezésemre. Ezt a rövid megemlékezést azonban folytatni szándékozom a Noviszádi Rádió stúdiójában, ahol a közeli jövőben egy Lányi-est keretében eljátszom egy csokorral való Lányi-zongoraszerzeményt. Illő volna, hogy majd ezt a Lányi-estet még kettő kövesse, amelyek közül az egyiket dalainak, a másikat pedig karműveinek szentelnők. Így keresztképét kapnánk Lányi Ernő zeneszerzői munkásságának. Reméljük, hogy megvalósul ez az elgondolás.

Krombholz Károly